

Vladimir Merćep

SAKRAMENAT POKORE U POKONCILSKOM ODGOJU SVEĆENIČKIH KANDIDATA I ŽIVOTU SAMIH SVEĆENIKA

Sakramenat pokore je »jedna od najdragocjenijih vrijednosti kojima Crkva raspolaže, to je jedno od najuspješnijih sredstava kršćanskog života i duhovnog odgoja i ujedno jedan od sektora svećeničkog života na kojemu se najviše žrtava prosulo u prošlosti i gdje se najviše postiglo svetosti«. Tako piše prefekt Kongregacije za katolički odgoj, kardinal G. Garrone, u uvodniku posljednjeg broja časopisa *Seminarium* (br. 3, 1973., str. 543.). Nažalost, i taj je sakramenat došao u krizu, pa čak i u sjemeništima. Zbog toga, nastavlja Garrone, ne smijemo se veseliti, jer to nije dobar znak. Svećenik koji se odgaja u nehaju prema tome sakramentu bit će loš odgojitelj. On će, pomagan liježnošću — a služba ispovijedi je teška služba! — pronalaziti izlike da bi izbjegavao ispovjedaonicu i odvrćao vjernike od ispovijedi. Kad se pak zna što je sve služba ispovijedanja donijela dušama kroz vjekove, ne možemo a da sa zaprepaštenjem ne promatramo proces ohlađivanja prema tome sakramentu. Ne smijemo biti tome sukrivci! Sjemenište ne smije biti dionikom te odgovornosti, niti joj na bilo koji način pogodovati. Naprotiv, ono mora obnoviti odgoj đaka u vidu tog sakramenta, a ne zapustiti ga. Koncil nije htio lišiti duše koristi koju mogu dobiti od tog sakramenta. Zato treba dobro upoznati koncilske i pokoncilske dekrete o pitanju sakramenta pokore i vjerno ih slijediti. To je teško obveza. Sama pak pokornička »slavlja« mogu osvježiti pastoral toga sakramenta, ali uz uvjet da svećenik koji njima ravna bude dobro odgojen, da sam ima smisao za sakramenat pokore i da se sam rado ispovijeda. Da bi pak oni koji su odgovorni za odgoj klera imali polaznu točku za ozbiljno razmišljanje o sakramentu pokore, koje današnje prilike nužno zahtijevaju, Kongregacija za katolički odgoj odlučila je posvetiti sav posljednji broj časopisa *Seminarium* tome sakramentu. (Usp. ib., str. 543—544.)

Kako i mi živimo u ozračju krize tog sakramenta i budući da je svaki od nas odgovoran, posredno ili neposredno, ili će to biti, za odgoj klera (kao poglavar u raznim odgojnim svećeničkim i redovničkim zajednicama, kao profesor, kao ispovjednik, kao roditelj itd.), bit će korisno da se u ovoj svetoj godini zapitamo: koje je moje stajalište prema tome sakramentu? Na to pitanje

odgovorit ćemo riječima velikog dokumenta pokoncilske svećeničke pedagogije *Ratio fundamentalis*, koji u br. 55. naučava ovo: »Budući da se traži svagdašnje obraćenje da se može slijediti Krista i evanđeoski duh, treba usaditi u dušu budućim svećenicima krepost pokore i putem zajedničkih pokorničkih čina, koji će služiti njima za odgoj ili za odgoj drugih. Neka svećenički kandidat stalno nastoji raskinuti svoj život i čistiti srce iz ljubavi prema Kristu (*studium vitae crucifixae et cordis purificationem ex amore Christi constanter assequi contendat*). Da bi to postigao, neka usrdno traži pomoć potrebne milosti u prvom redu neka često pristupa sakramentu pokore, u kojemu se na neki način posvećuje pokorničko nastojanje svakog pojedinca; stoga neka svatko ima osobnog duhovnog vođu, kome će ponizno i pouzdano otkrivati svoju savjest da bi sigurnije mogao hoditi Gospodnjim putem. Neka se duhovni vođa i ispovjednik bira između onih koje biskup odredi kao sposobne za tu službu.«

Smisao je tih riječi jasan. No može se još malo i razjasniti. Da ne bismo pak svojim tumačenjem iskrivili spomenuti tekst, radije ćemo se poslužiti riječima samog časopisa *Seminarium*, koji je posvetio njegovu tumačenju opsežnu radnju (str. 597—630.). Prema njoj pak u sakrament pokore treba uključiti i u njemu proživljavati slijedeće aspekte:

1. Nasljedovanje Krista

»Budući da se traži svagdašnje obraćenje da bi se mogao slijediti Krist i evanđeoski duh, treba u dušu budućim svećenicima usaditi krepost pokore...« Tim se riječima jasno daje do znanja da svaka ispovijed uključuje i pretpostavlja unutrašnje obraćenje (*metanoju*) koje se temelji na kreposti pokore. Na taj način ispovijed se stavlja u vezu s onim što je najljepše i najbitnije u asketskom i moralnom životu svećenika, naime s nasljedovanjem Krista. Drugim riječima, budući svećenik mora postati svjestan da mu je nužno potrebno da bude pokornik ako želi postići evanđeoski duh i upriličiti se svome idealu, Isusu Kristu. Zato mora vršiti pokoru u smislu uobičajenih oblika pokore u Crkvi, među koje na prvo mjesto dolazi sakrament pokore. Budući da su ne samo muka i križ već i cijeli Kristov zemaljski život bili stanje »ispražnjenja« (*kenosis*), tj. stalno stanje poniženja i pokore, svako pravo nasljedovanje Krista pretpostavlja i traži posebnu senzibilnost prema tom značajnom obilježju njegova života i tako, malo-pomalo, stvara u njegovu sljedbeniku bitno pokornički stav. Stoga između nasljedovanja Krista i vršenja pokore postoji ne samo uzak odnos, već i stanovita istovjetnost. Razumije se da takvo shvaćanje ispovijedi izravno dotiče bit samog svećeništva, jer njegovom budućem kandidatu dozivlje u pamet ideal koji želi prihvatiti. Tako ispovijed prestaje biti jedna od mnogih pobožnosti i formalnosti te postaje mladom čovjeku prikladno i privilegirano sredstvo da bi mu životni ideal živo lebdio pred očima.

2. Obraćanje

Činiti pokoru da bi se mogao nasljedovati Krist stvarno znači obraćenje, promjenu života. Zbog toga, dok *Ratio fundamentalis* govori o pokori u vezi s nasljedovanjem Krista, spominje obraćenje, koje je njezino sredstvo i posljedica. Nasljedovanje Krista nužno dovodi budućeg svećenika do duboke »metanoje« i naznačuje na konkretan način svrhu i prvotne zadatke njegovih napora

na koje je pozvan. Najprije se traži od njega prisna privezanost uz Krista. Evanđelje zahtijeva od svakog kršćanina, pogotovo od budućeg svećenika, potrebu uspostavljanja najužih veza između sebe i Krista kojima su sve ostale veze podređene. To je poziv na ostvarenje odlučnog životnog koraka, koji ne dopušta neizvjesnost i krznanje ili neku nostalgiju i oplakivanje onoga što se napustilo iz ljubavi prema Kristu. Zato svećenički kandidat već na početku teologije mora biti spreman da slijedi Krista kamo god ga povede, da prekine sa svime što zahtijeva »Da« Kristu a da pritom ne mari na zov tijela i krvi i da uredi svoj život prema načelima Evanđelja i vjere. Pošto se privezao uz Krista, trajno i stabilno, obraćenje počinje uvoditi svećeničkog kandidata malo-pomalo u način života Božanskog Učitelja i djelovati da i on sudjeluje u njegovoj sudbini i misiji. Kao što je Kristov život bio neprestano traženje i vršenje Božje volje, tako će i budući svećenik, baš uslijed svoga obraćenja, nastojati da postane što osjetljiviji prema Očevoj volji, koja će se očitovati na najrazličitije načine. Redoviti i česti ispit savjesti i savjeti duhovnog vođe bit će mu pritom nužno sredstvo i pomoć. Učenik, naime, ne može biti veći od Učitelja, svećenički kandidat morat će se spremati vrlo brzo da prihvati i trpi mržnju, poniženje, progon, pa čak i smrt. Tako će okušati u svoj njezinoj tragičnoj ozbiljnosti Kristov poziv: »Ako tko hoće ići za mnom, neka se odreče samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka me slijedi« (Mt 16, 24). »Tko ne uzme svoj križ i ne ide za mnom, nije mene dostojan« (Mt 10, 38). Pokora, poniznost i odricanje samog sebe temeljni su putovi koji vode uspješnom obraćenju srca. Radi se, dakle, o temeljnim i vrlo ozbiljnim duhovnim perspektivama kod kojih se uloga ispovijedi pojavljuje u svojoj punoj važnosti.

3. *Studium vitae crucifixae*

Budući da je križ prema izričitom Spasiteljevu naučavanju imao i u samom njegovu zemnom životu posebnu važnost, on mora doći do izražaja i u životu, a osobito u pokorničkoj praksi budućeg svećenika. Kao što se križ ne može odijeliti od Kristova života, isto se tako ne može odijeliti ni od života njegovog sljedbenika. Tu potrebu *Ratio* izričito stavlja na srce budućim svećenicima unatoč današnjim pomodarskim strujanjima koja bi htjela skrenuti sve asketsko i pokorničko nastojanje u većma pozitivan smjer, tj. u njegovanje društvenih kreposti i vršenje dobrih djela na korist bližnjega i ljudske zajednice. Zacijelo, vrijednost križa i unutrašnjeg i vanjskog mrtvljenja ne mogu se procjenjivati samo po tome koliko dobra i koristi donose bližnjemu i društvu, već i po tome koliko koriste nama osobno i koliko odgovaraju zahtjevima Božje pravde i ljubavi. Prema najboljoj crkvenoj tradiciji, koju su osvijetlili primjeri svetaca i bitno pokornički redovi i družbe, duh žrtve i odricanja smatrao se u sebi najuzvišenija društvena stvarnost, neophodno počelo napretka i odlučujući činilac za ostvarenje evanđeoskog savršenstva. Taj je pak duh izražen riječju knjižice *Nasljeduj Krista*: »In tantum proficies, in quantum tibi vim intuleris — toliko ćeš napredovati koliko sebe nadvladaš.« Zato nitko ne može ni pomišljati da će ispraviti razne nepravilnosti svoga života, da će odstraniti mane vlastitog karaktera i izliječiti krivulje svoje ljudske naravi bez mrtvljenja. Stoga *Ratio* govori o njemu u najužoj vezi sa sakramentom pokore: »*Studium vitae crucifixae et cordis purificationem ex amore Christi constanter assequi contendat* — Neka nastoji stalno raspinjati svoj život i čistiti srce iz ljubavi prema Kristu.«

U ovom sakramentu, naime, koji je po svojoj naravi određen da uništi i reparira grijeh, purifikatorna snaga križa redovito dostiže svoj vrhunac i svoju potpunu uspješnost. Ako bi netko htio, kako se čini da je to danas u modi, gledati u ovom obliku kršćanske askeze ostatak naučavanja tuđeg kršćanstvu i u nj unesenog preko monaške duhovnosti, neka osim tekstova Evanđelja čita poslanice sv. Pavla pa će se uvjeriti o prvenstvenoj ulozi križa i raznih oblika mrtvljenja pri nastojanju da se svlada grijeh i dođe do najužeg jedinstva s Kristom. Prema sv. Pavlu patnje dovode do sličnosti s Kristom, do bezuvjetnog i vjernog nasljedovanja Božanskog Otkupitelja u njegovu žrtvenom stanju. Pavao je raspet s Kristom (Gal 2, 19; 5, 24; 6, 14), on nosi na sebi Kristove rane (Gal 6, 17), Kristova muka preobilno se izliva na nj, koji je izgubio nadu u život (2 Kor 1, 5. 8), on nosi uvijek na svome tijelu smrtne Kristove patnje (2 Kor 4, 10), on trpi s Kristom (Rim 8, 17), on uživa u slabostima, uvredama, nevoljama, progonstvima, tjeskobama koje podnosi za Krista, jer kad je slab, onda je jak (12, 9—10). Patnja ima za Pavla duboko značenje, ona je pozitivna i konstruktivna snaga, koja njemu duhovno koristi, pa i cijeloj Crkvi. Prema njemu (usp. A. Wickenhauser, *Die Christismystik des Apostels Paulus*, Freiburg 1956.) mistika križa spada na bit kršćanskog i apostolskog života, jer jedino preko mrtvljenja naše započeto jedinstvo s Kristom na krštenju može doći do svoje punine i djelotvorne plodnosti. Bez križa nema kršćanina, a još manje dobrog svećenika.

4. Krepost pokore

Svi ti naponi o kojima smo dosad govorili moraju trajati cijelog života. Naše obraćenje nije nikad potpuno dovršeno, sličnost s Kristom prema kojoj moramo ići nikad se potpuno ne ostvaruje. Stoga treba trajno slijediti Krista, trajno mijenjati život, stalno nijekati sebe, stalno živjeti u stavu pokore, potrebna je krepost pokore. Ona je potrebna svim kršćanima, pogotovo svećenicima i posvećenim osobama, kako to ističe Apostolska konstitucija *Paenitemini*. Nju zahtijeva dužnost savršenije ljubavi prema Bogu, veće senzibilnosti prema svetosti i Božjoj pravdi, kao i prema zloći grijeha. Poseban pak razlog da svećenik pravi pokoru jest njegovo poistovjetovanje s Kristom, koji je Svećenik-Zrtva, i njegovo mjesto u Crkvi. Vršeci »službu Glave« (*Presb. ord.*, br. 6) svećenik se ne može udaljiti od Kristova ponašanja. Krist nije samo pozivao na pokoru, već je dao i primjer pokornika. Isto mora činiti i svećenik, a budući da je pokora vrata kroz koja se ulazi u nebo, svećenik kao propovjednik neba mora prvi proći kroz ta vrata. *Ratio* ne ulazi u konkretno vršenje pokore, jer pretpostavlja da se njezini oblici mogu pronaći u najboljoj tradicionalnoj svećeničkoj askezi, koja je izražena u dokumentima sv. Pija X., Benedikta XV., Pija XI., Pija XII., Ivana XXIII. i Pavla VI. te na koje upućuje i sam Drugi vatikanski sabor (usp. *Presb. ord.*, br. 12). Razumije se da pokoru treba vršiti ne samo na unutrašnji, već i na vanjski način, kako to traži spomenuta konstitucija. Njezini oblici mogu biti tradicionalni, ali i moderni, koji odgovaraju posebnim zahtjevima našeg vremena: a svi oni imaju svrhu da bi čovjeka postepeno odcijepili od grešnog afekta i doveli do veće čistoće srca. Zato *Ratio* traži: »Neka stalno nastoji . . . čistiti srce iz ljubavi prema Kristu.« No taj pokornički duh đaka treba da nađe potporu u ozračju samog sjemeništa, u njegovu stilu života: zato se dobra volja pojedinca ne smije ugušiti ili sprečavati mlakom ili

nehajnom sjemenišnom sredinom! Krepostan život mora naći oslonca i u samim pravilima zavoda. Zbog toga *Ratio* propisuje »zajedničke pokorničke čine« s nakanom da se pridigne ton života stanovite zajednice i da se pokora obilježi komunitarnim i eklezijalnim duhom. Jasno je da ti čini mogu biti na osobnu izgradnju ili na izgradnju drugih, a mogu varirati prema prilikama i mjesnim običajima, kao što je npr. skupljanje milostinje u prilog siromaha, hodočašća, sat klanjanja uoči prvih petaka u mjesecu, tradicionalno spremanje na smrt itd., u stanovitim pak prilikama mogu se upriličiti i pokornička »slavlja«, koja služe kao priprema za ispovijed ili da čovjek postane što svjesniji svoga duhovnog stanja i prizna sam sebi svoje grijeh. Ona pak nemaju sakramentalno obilježje, kako bi htjeli neki teolozi, i stoga se ne smiju brkati sa sakramentom ispovijedi. Kod njih, kao i kod drugih stvari koje se tiču pitanja vjere i morala, ispravan odgoj ne može se prvenstveno temeljiti na raznim teološkim diskuti-bilnim teorijama ili na osobnom mišljenju ili na sklonosti odgojitelja, već na službenim smjernicama onih koji imaju ovlast da zovu u svećeništvo i da nose glavnu odgovornost za svu pastoralnu djelatnost.

5. Ispovijed

Pošto je *Ratio* naglasila razne asketske i psihološke aspekte koji se traže za pravi čin pokore, govori o potrebi česte ispovijedi. Nekad, u manje nemirnim vremenima nego što su naša, traženje česte ispovijedi bilo bi suvišna stvar. Čemu, naime, služe nasljedovanje Krista, obraćenje, mrtvljenje i duh pokore ako nas ne oslobađaju sve više grijeha i ne dovode do oprostjenja u sakramentu pokore? Danas se, nažalost, situacija promijenila ne samo s obzirom na lake grijeha već i na teške. Ima ih koji bi htjeli oprostjenje grijeha izvan ispovijedi preko pokorničkog »slavlja«. Ne ulazeći u to pitanje, koje je više teoretske naravi i ne utječe mnogo na život sjemeništaraca, želimo posvetiti svu pažnju ispovijedi lakih grijeha, ispovijedi iz pobožnosti. Ako se može doći do oproštenja lakih grijeha putem molitve, posta, milostinje, djela kajanja itd., zašto ih onda ispovijedati? To traže unutrašnji i vanjski razlozi. Unutrašnji: ispovijed »posvećuje u neku ruku pokorničko nastojanje pojedinca«, veli *Ratio*, ili, kako bi rekla moderna teologija: milost Božjeg opraštanja postaje vidljivija na naj-konkretniji i najuspješniji način u sakramentu pokore. Sva je sakramentalna ekonomija na liniji Utjelovljenja i označuje konkretizaciju i vidljivost puta kojim se Bog približuje čovjeku; označuje historicitet u kojem se Bog želi susresti s čovjekom. Preko sakramenta pokornički čin dolazi do svog vlastitog i naravnog vrhunca. Stoga je uvijek sumnjivo ako netko podcjenjuje i izbjegava put sakramenta. I kršćanski se osjećaj protiv onome koji u borbi protiv grijeha traži sve moguće putove da bi ga nadvladao, a izbjegava onaj koji je za to baš ustanovljen. Istina, Božje je milosrđe neizmerno i ne ograničava se samo na sakramentalni put. No za onoga tko zna za objavljenu stvarnost sakramenta pokore nije svejedno traži li on Božju blizinu ovdje ili ondje. Ako je pak odbije preko sakramenata, neće je pronaći u tisuću drugih oblika na svijetu. Osim unutrašnjeg, teološkog razloga, koji govori u prilog ispovijedi lakih grijeha, postoji i vanjski, povijesni, koji se temelji na vjekovnom iskustvu Crkve: preko ispovijedi povećava se ispravna spoznaja sebe, raste krepost poniznosti, strasti se iskorijenjuju, čovjek se odupire nemaru i duhovnom mrtvilu, savjest se čisti, jača se volja, provodi se duhovno vodstvo i umnožava milost. Zato mladi

svećenici, po riječima Pija XII., koji smanjuju i ruše važnost česte ispovijedi iz pobožnosti čine djelo koje je daleko od Svetoga Duha i vrlo štetno za Crkvu. Iz ovoga se može zaključiti da česta ispovijed iz pobožnosti, zbog mnogih i teških razloga, zauzima svoje i sasvim naravno mjesto u duhovnom naporu svakog kršćanina, osobito sjemeništarca. Zato je nemoguće spremati se na svećeništvo i istodobno iskreno ne obraćati se, nemoguće je iskreno obraćati se i ne praviti pokoru, nemoguće je praviti pokoru ako se ne pristupa sakramentu pokore, koji je njezino najpotpunije i najuzvišenije ostvarivanje. Koliko pak puta ispovijedati se? Nekad je crkveni zakonik tražio da sjemeništarac pristupa bar jedanput tjedno k ispovijedi. Danas bi se po uzoru na redovnike i razne posvećene osobe moglo reći da oni moraju pristupati k ispovijedi bar dvaput u mjesecu.

6. *Duhovno vodstvo – ispovjednik*

U uskoj vezi s ispovijedu *Ratio* govori o potrebi duhovnika i ispovjednika u sjemeništima. Duhovnik ne mora biti duhovnik i ispovjednik. Što se pak tiče duhovnog vodstva, ono, kao i sama ispovijed, proživljava krizu. Do nje su djelomično doveli đaci, a djelomično i poglavari. Đaci npr. duhom neovisnosti, strahom ovisnosti od drugih, slabom poučljivosti (oni su već zreli, moja primj.), malim zanimanjem za vrijednosti koje su stvarno duhovne, prevelikom ljubomorom na svoju osobnost i slobodu, nepovjerenjem prema svemu što sluti na orijentaciju i manipulaciju itd. No toj su krizi krivi i poglavari, koji ili zbog pretjeranog poštivanja slobode kod đaka ili zbog drugih razloga ne naglašuju – a trebali bi to često činiti – ili se ne usuđuju naglasiti važnost osobnog duhovnog vodstva. Treba usput napomenuti da je duhovno vodstvo oslabilo i zbog nerijetkog uvjerenja da ga je svaki svećenik kadar ispravno i kompetentno vršiti. I budući da je tako oslabljena služba duhovnika i redovitog ispovjednika u sjemeništima, đaci lutaju od jednog do drugog svećenika i ne nalaze ono što trebaju: tj. rješenje pitanja svoga zvanja, ispravno formiranje savjesti i odgovor na goruća pitanja mladenačkog života. Zbog toga nerijetko napuštaju sv. ispovijed. Danas su, hvala Bogu, odgovorni za odgoj svećeničkog podmlatka došli do čvrstog uvjerenja o potrebi solidnog vodstva u sjemeništima. Tu je potrebu učinila još življom i današnja idejna zbrka koja s velikom lakoćom prodire na moralno, asketsko, liturgijsko i doktrinalno polje i tako na neobičan način otežava odgoj mladog čovjeka, koji je dobronamjeran, ali neiskusn. Stoga se može bez pretjerivanja reći da je pitanje duhovnog vodstva od temeljnog značenja za budućnost sjemeništa, jer će ono ili uspjeti ispuniti svoju odgojnu službu, ukoliko se bude pobrinulo, u ispovjedaonici ili izvan nje, da zdravo i uspješno orijentira mlade ljude ili će se pretvoriti u obične hotele i domove za studente i tako izgubiti razlog svoga opstanka. Zato danas, poslije toliko žalosnih iskustava, treba u mnogim slučajevima ponovo otkriti i dati važnost nenadoknadivu liku duhovnika, koji će, dobro pripremljen za svoju službu, biti kadar da duhovno pomogne mladim ljudima i na kome će oni lako uvidjeti ljepotu i korist prijatelja i oca duša upravo u službi ispovjedaonice i duhovnog vodstva. Jasno je da odgoj za čestu i redovitu ispovijed neće donijeti željena ploda ako pri tom ne budu sudjelovali profesori disciplina koje se odnose na ispovijed, kao što su to profesori dogmatike, povijesti, moralke, liturgike, pastoralke i prava i svi oni koji su na neki način odgovorni za odgoj đaka.

Nasljedovati Krista, poprimiti evanđeoski duh, prožimati svoj život duhom poniznosti i pokore, neprestano se obraćati, biti raspet s Kristom, mrtviti svoje strasti i požude, prednjačiti vjernicima i na vanjski način u pokori, biti reparator svojih i tuđih grijeha, dati svome životu bitno pokornički ton, biti uvjeren da čovjek preko patnje postaje sličan Kristu i da, dosljedno, ako hoće, jedino preko nje dolazi do intimnosti s njime, često se ispovijedati, u odgoju, predavanjima i propovijedanju ne slijediti svoje teorije ili sklonosti već službeno naučavanje Crkve itd. — zar sve to ne zvuči previše antikoncilski? Ne samo da to ne zvuči antikoncilski prema vrhovnom organu za katolički odgoj, već je on uvjeren da je izneseni nauk osnovan na samim koncilskim dokumentima, kako se to izričito naglasuje u *Ratio fundamentalis* . . . iz koje je uzet br. 55., koji smo rastumačili. Dovoljno je, uostalom, za potkrepu toga uvjerenja podsjetiti na dva temeljna konciliska dokumenta svećeničke pedagogije i duhovnosti, naime na dekrete *Optatam totius* i *Presbyterorum ordinis*. U prvom se npr. naučava da se »pitomci moraju naučiti da žive u prisnom i stalnom zajedništvu s Ocem po njegovu Sinu Isusu Kristu u Duhu Svetome«. Oni se moraju »navikavati da kao prijatelji u uskom zajedništvu čitava života budu povezani s Isusom« i da njeguju »one vježbe pobožnosti koje preporuča vrijedno iskustvo Crkve« (br. 8).

Stara i vjekovima prokušana načela svećeničkog odgoja nisu zabačena, već svečano potvrđena, i ona moraju biti temelj smjernicama svećeničkog odgoja koje je koncil donio u skladu sa zahtjevima današnjeg vremena (usp. Uvod). U drugome se pak upozorava da će svećenici koji budu težili prema svetosti, i to prema načelima tradicionalne asketike koja su iznijeli zadnji pape, uspjeti da ostvare pastoralne ciljeve koncila, proširiti Evanđelje i znati dijalogizirati s današnjim svijetom (usp. br. 12). Nažalost, koncilski se dekreti ne čitaju u cjelini, a još se manje provode u djelo. Zato je došlo i do pustošenja u raznim sjemeništima po svijetu (o sadašnjem stanju u sjemeništima usp. *Seminarium* br. 2—1973). Koncil nije nipošto napravio revoluciju u svećeničkom odgoju i životu, već evoluciju. Nije htio prekid s prošlošću, već njezin obnovljeni kontinuitet.

LE SACREMENT DE LA PÉNITENCE DANS L'ÉDUCATION POSTCONCILIAIRE DES CANDIDATS DES SACERDOCES ET DANS LA VIE DES PRÊTRES MÊMES

R é s u m é

L'auteur décrit le sacrement de la pénitence sous l'aspect d'utilité pour la formation des candidats du sacerdoce et pour la vie de prêtres eux-mêmes: l'imitation du Christ, la conversion, l'étude de la vie crucifiée, la vertu de pénitence, la confession, la direction spirituelle enfin.